

ทฤษฎีฐานรากของโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน
A Grounded Theory of Transformational Leadership School for Environment
Management in School and Community.

ผู้วิจัย	นายปฐมเกียรติ ไชยคำ ผู้อำนวยการโรงเรียน Mr. Pathomkiat Chaiyakham
วุฒิการศึกษาสูงสุด สถานที่ติดต่อ	ศศ.ม.(จิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว) ม.เกษตรศาสตร์ โรงเรียนวัดสระจรเข้ อ.ด่านขุนทด จ.นครราชสีมา 30210 โทร 08-1915-7304 e-mail : c_ptk@yahoo.com
ปีที่ทำวิจัยเสร็จ	2554
ประเด็นการวิจัย	การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ
ลักษณะงานวิจัย	วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา /รศ.ประชา อินทร์แก้ว และ รศ.ดร.ณภัทร น้อยน้ำใส อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
ประเภทการวิจัย	งานวิจัยเชิงคุณภาพ/การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก
การนำเสนอเวทีวิชาการอื่น	การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี 2554 จัดโดย มหาวิทยาลัยทักษิณ ณ โรงแรม เจบี หาดใหญ่ จ.สงขลา ระหว่างวันที่ 25-28 พ.ค. 2554 (รอการนำเสนอ)
แหล่งทุน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ความเป็นมาของการวิจัย

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน จะประสบผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำของผู้บริหารและความร่วมมือของสมาชิกในองค์กร การมีภาวะผู้นำ การมีความรู้ความเข้าใจ ในการกำหนดทิศทางองค์กร การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคลากรทั้งภายนอกและภายในโรงเรียน เกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนของผู้บริหาร จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับโรงเรียน ที่ต้องการจะดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพราะเป็นการบริหารการเปลี่ยนแปลง หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน และเป็นการดำเนินงานที่ตอบสนองหลักสูตรท้องถิ่นที่โรงเรียนดำเนินการเอง อีกทั้งยังเป็นการบริหารที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และนอกจากนี้ผู้เรียนยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับ กฎหมายสิ่งแวดล้อม แผนการจัดการสิ่งแวดล้อมและตอบสนองต่อแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ 10 ที่เน้นการดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความสมดุล การสร้างเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน บนรากฐานการพัฒนาของความสมดุลใน 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้แนวทางการบูรณาการที่สอดคล้องตามระบบนิเวศของแต่ละพื้นที่ รวมทั้งผสมผสานการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและกลมกลืน

โรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้บรรลุผลตามเป้าหมาย และโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างเชิงทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ถือว่าเป็นตัวอย่างของประชากรโรงเรียนที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย คือ เป็นโรงเรียนขนาดกลาง (นักเรียน 121-500 คน) เปิดทำการสอนระดับอนุบาลถึงระดับประถมศึกษา มีความน่าเชื่อถือได้ถึงรูปแบบในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน คือดำเนินการต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 10 ปี มีวิธีการปฏิบัติที่ดี โดยหน่วยงานระดับชาติ

คือกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมประกาศรับรองให้เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับโครงการธนาคารวัสดุรีไซเคิล ระดับประเทศ ประเภทโรงเรียนประถมศึกษา และได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดแข่งขันระดับภูมิภาค จากโครงการโรงเรียนสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมดีเด่นเฉลิมพระเกียรติ และระดับประเทศ จากการประกวดโครงการธนาคารวัสดุรีไซเคิล และจากความสำเร็จดังกล่าวทำให้มีผู้ให้ความสนใจทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศมาศึกษาดูงาน และเชิญเป็นวิทยากร นับจากปีที่ได้รับรางวัล (2549) ถึง ปัจจุบัน (2554) จำนวนมากกว่า 250 คณะ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้โรงเรียนดังกล่าวจะมีการดำเนินการบริหารจัดการจนเป็นวิธีปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับ แต่จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่า ยังไม่มีการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และรวบรวม เพื่อจัดทำเป็นบทเรียน หรือสื่อที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน และชุมชน และจากการวิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ยังไม่พบว่ามีการศึกษาในบริบทโรงเรียนประถมศึกษาในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงเกิดแนวคิดว่า หากได้มีการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ ที่เน้นการเสนอข้อสรุปเชิงทฤษฎี โดยอาศัยวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research methodology) เพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded theory study) และนำข้อเสนอเชิงทฤษฎีดังกล่าวให้ผู้เชี่ยวชาญยืนยัน และตรวจสอบความเป็นไปได้จากโรงเรียนที่มีการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม โดยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quality research methodology) ซึ่งจะต้องค้นคว้าความรู้ใหม่ในเชิงทฤษฎีจากบริบทแบบไทย ที่จะเป็นประโยชน์ในการทำให้การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed research methodology) เป็นการนำวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพและเทคนิควิธีการวิจัยเชิงปริมาณ มาผสมผสานกันในการสร้างทฤษฎีฐานรากและการศึกษาความเป็นไปได้ของการนำทฤษฎีไปใช้ สำหรับการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บข้อมูลและการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

1. การเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาปรากฏการณ์เพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก การเก็บข้อมูลจึงใช้วิธีการที่หลากหลายและใช้วิธีการทางสังคมศาสตร์ ประกอบด้วย การถอดบทเรียน การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์สิ่งบันทึก ซึ่งข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องเป็นข้อมูลที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคม ในเรื่องการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนที่ศึกษาอย่างรอบด้าน และการบันทึกข้อมูลในงานวิจัย จะใช้การบรรยายเหตุการณ์ ประสบการณ์ของคน เรื่องเล่าสภาพสังคมอย่างละเอียด เพื่อที่จะทำความเข้าใจถึงความหมาย ประสบการณ์ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ และจะช่วยให้ผู้วิจัยตีความปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้ตรงตามความหมายของสิ่งที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์นั้นอย่างแท้จริง

2. การตรวจสอบเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ในการตรวจสอบเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลใช้เทคนิค Triangulation ประกอบด้วย 1) การใช้นักวิจัยหลายคนในสนาม (Fieldwork) แทนการใช้ผู้วิจัยเพียงคนเดียว 2) การเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้มาจากเทคนิคการเก็บข้อมูลหลายวิธีการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ 3) การเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูล (Consistency) และ 4) การให้บุคคลต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ทำการทบทวนข้อ

ค้นพบจากการวิเคราะห์ของคณะวิจัย ทั้งนี้ เพื่อตรวจสอบด้านความแม่นยำ (Accuracy) ความสมบูรณ์ (Completeness) ความเป็นธรรม (Fairness) และความน่าเชื่อถือ (Credibility) ในประเด็นต่างๆ

3. การประมวลผลการวิจัย และวิเคราะห์ข้อมูล

ในการประมวลผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะดำเนินการเป็นระยะ ๆ ในช่วงการเก็บข้อมูล โดยใช้โปรแกรม Nvivo รุ่น 8 ช่วยในการจัดระบบข้อมูล และจะอาศัยความไวเชิงทฤษฎี (Theoretical sensitivity) ในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) การเปิดรหัส (Open coding) เป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ มาจำแนกเป็นหมวด (Category) หรือกลุ่มที่มีความหมาย (Meaningful group) ซึ่งประกอบด้วยหมวดหลักและหมวดย่อยหลาย ๆ หมวด 2) หาแก่นของรหัส (Axial coding) เป็นการเลือก (Select) หมวดหลักจากหมวดใดหมวดหนึ่งเพื่อกำหนดให้เป็นปรากฏการณ์หลัก (Core phenomenon) ของโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน จากนั้นกำหนดความสัมพันธ์ของหมวดหลักอื่น โดยจะเน้นไปที่เงื่อนไขกลยุทธ์ที่นำมาใช้เพื่อจัดการ และผลลัพธ์ที่เกิดจากการใช้กลยุทธ์นั้น ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสลับไปมา (Zigzag approach) ระหว่างการเก็บข้อมูลกับการเปิดรหัสและการหาแก่นของรหัส 3) การเลือกรหัส (Selective coding) และ 4) การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี (Development of logic paradigm or picture of theory generated) เป็นการเขียนทฤษฎีจากรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลหรือแผนภาพของทฤษฎี หรือรูปแบบความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างเงื่อนไขสาเหตุ ปรากฏการณ์หลัก กลยุทธ์ และผลที่ติดตามมา ซึ่งเป็นการจะอธิบายว่าอะไรเกิดขึ้นในปรากฏการณ์ที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อสรุปเชิงทฤษฎี

ในการตรวจสอบเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อสรุปเชิงทฤษฎี ดำเนินการโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ (Expert audit review) ทำการตรวจสอบ ภายหลังจากการสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี การตรวจสอบดังกล่าวต้องกระทำโดยกรอบ (Framework) และเกณฑ์บรรทัดฐาน (Criteria) ที่เหมาะสม ด้วยการหาค่า IOC เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อสรุปเชิงทฤษฎี

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาความเป็นไปได้ในการนำข้อสรุปเชิงทฤษฎีไปใช้

การศึกษาความเป็นไปได้ในการนำข้อสรุปเชิงทฤษฎีไปใช้ ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามผู้บริหารโรงเรียน ที่เป็นโรงเรียนแกนนำเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม โดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 30 โรงเรียน ประกอบด้วยโรงเรียนขนาดเล็ก (นักเรียน 120 คนลงมา) จำนวน 10 โรงเรียน โรงเรียนขนาดกลาง (นักเรียน 121-500 คน) จำนวน 15 โรงเรียน และโรงเรียนขนาดใหญ่ (นักเรียน 501 คนขึ้นไป) จำนวน 5 โรงเรียน โดยโรงเรียนทั้งหมดมีคุณสมบัติดังนี้ คือ 1) เป็นโรงเรียนที่มีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน 2) เป็นโรงเรียนที่ยังไม่เคยได้รับรางวัลในระดับชาติ และ 3) เป็นโรงเรียนที่หน่วยงานราชการซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม พิจารณาและเจาะจงเลือกตามคุณสมบัติดังกล่าว

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้สร้างมโนทัศน์ เชื่อมโยงมโนทัศน์ เสนอเป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎี ยืนยันข้อสรุปเชิงทฤษฎีโดยผู้เชี่ยวชาญ และตรวจสอบความเป็นไปได้ของข้อสรุปเชิงทฤษฎีกับโรงเรียนแกนนำเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

5) การเป็นศูนย์การเรียนรู้ คือโรงเรียนและชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม โดยในโรงเรียนมีแหล่งเรียนรู้และมีการฝึกอบรมหรือการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจ ส่วนชุมชนมีพื้นที่ต้นแบบที่เป็นแหล่งเรียนรู้และมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม และนอกจากนี้ยังมีการกระบวนการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจทั้งในและนอกชุมชน

6) การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย คือ การเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ ที่ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม หรือองค์กรชุมชนอื่น เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาบุคลากร และสร้างความร่วมมือด้านการเรียนรู้ การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

2. เจื่อนใจและกระบวนการเกิดเป็นโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน จำแนกได้เป็น

1) เจื่อนใจผู้บริหาร คือผู้บริหารโรงเรียนจะมีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งประกอบด้วยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่มีความเป็นผู้นำทางวิชาการ มีความมุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน ใช้การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ มีความสามารถในการสื่อสารและการจูงใจในเป้าหมายขององค์กรด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน มีความสามารถในการประสานกับองค์กรอื่นๆ เพื่อขอรับการสนับสนุนด้านวิชาการ การบริหารจัดการ และงบประมาณด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน มีการสร้างผู้นำร่วมแบบหุ้นส่วนให้เกิดขึ้นในแต่ละระดับของการบริหาร มีการพัฒนาศักยภาพการเป็นผู้นำของครูและบุคลากรด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน โดยการให้อิสระในการคิดและสร้างสรรค์งานด้านการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการเรียนรู้และทำงานเป็นทีมโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา

2) เจื่อนใจภายใน เป็นเจื่อนใจที่จะมาจากสภาพปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและความต้องการในการแก้ปัญหา โดยบุคลากรทุกคนมีความชัดเจนในนโยบาย และมีการประชุม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในโรงเรียนอยู่เสมอ โดยมีรายละเอียดของเจื่อนใจ คือ มีบริบทโรงเรียนที่เอื้อต่อการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน ที่มีดัชนีชี้วัด คือ เป็นโรงเรียนที่เป็นเอกเทศจากชุมชน เป็นโรงเรียนที่มีครูเพียงพอกับจำนวนนักเรียน เป็นโรงเรียนที่ไม่มีปัญหาด้านงบประมาณ เป็นโรงเรียนที่มีพื้นที่ที่สามารถจัดกิจกรรมการจัดการขยะได้ ส่วนการมีส่วนร่วมของบุคลากร มีดัชนีชี้วัด คือ เป็นโรงเรียนที่มีปัญหาการจัดการขยะที่ทุกฝ่ายเห็นปัญหาร่วมกัน เป็นโรงเรียนที่บุคลากรร่วมกันแสวงหาทางออก/การพัฒนางานร่วมกัน และเป็นโรงเรียนที่มีวัฒนธรรมการทำงานที่เน้นความสำเร็จ ความต่อเนื่อง และการเป็นแบบอย่างที่ดีของหน่วยงานอื่น

3) เจื่อนใจภายนอก เป็นเจื่อนใจที่มาจากกระแสภาวะโลกร้อนและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานนอกโรงเรียนที่ประสานความร่วมมือมายังหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนเพื่อสร้างเครือข่ายในการจัดการขยะมูลฝอย โดยให้การส่งเสริม สนับสนุนงบประมาณ การอบรม การให้ความรู้และการพาไปศึกษาดูงานด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อโรงเรียนประสบผลสำเร็จระดับหนึ่งจึงพาคณะต่างๆ มาศึกษาดูงานทำให้โรงเรียนเกิดการตื่นตัวและพัฒนางานต่อเนื่อง ในส่วนของชุมชนมีบริบทที่เอื้อต่อการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ในโรงเรียนและชุมชน คือมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก เป็นชุมชนที่สามารถจัดการขยะได้ด้วยตนเองภายในครัวเรือน ชุมชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีรายได้น้อย มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมชนบท มีความสามัคคีและร่วมมือกันในการทำงาน และเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับโรงเรียนและให้การสนับสนุนโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง และนอกจากนี้โรงเรียนยังสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีและองค์กรอื่นภายนอกโรงเรียน ทั้งในระดับพื้นที่และนอกพื้นที่

3. การดำรงอยู่ของโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน แสดงให้เห็นได้จากระยะเวลาของโครงการที่ดำรงอยู่มากกว่า 10 ปี และกระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ ประกอบด้วย

1) การจัดทำเป็นแผนกลยุทธ์ มีการกำหนดให้การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนเป็นเอกลักษณ์ของโรงเรียน และทุกขั้นตอนของการจัดทำแผน บุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วม และตัดสินใจ

2) การสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบพลวัต คือ มีความต่อเนื่องและยกระดับ ประกอบด้วย

(1) กระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน มีดัชนีชี้วัด คือ มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการจัดการขยะในโรงเรียนและชุมชน การจัดการเรียนรู้บูรณาการ ใน 8 กลุ่มสาระ การจัดการเรียนรู้บูรณาการ ในกิจกรรมประจำวันของนักเรียน การสร้างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน การสร้างแหล่งเรียนรู้ด้านพลังงานทางเลือกในโรงเรียน และสอดแทรกกระบวนการกลุ่มในการเรียนและการปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียน

(2) กระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มีดัชนีชี้วัด คือ มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งธนาคารวัสดุรีไซเคิลของชุมชน มีการเผาถ่านด้วยเตาคุณภาพสูง มีการจัดเก็บและ ใช้น้ำส้มควันไม้ในการเกษตร มีการจัดทำน้ำหมักชีวภาพเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มคนในชุมชนและมีการใช้น้ำหมักชีวภาพในการเกษตรมีแนวโน้มการลดการเผาต่อซังหลังฤดูเก็บเกี่ยว

(3) การสอดแทรกปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีดัชนีชี้วัด คือ มีการจัดทำหรือสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในแผนการจัดการเรียนรู้ มีการสอดแทรกปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกิจกรรมในและนอกห้องเรียน มีเอกสาร/ข่าวสาร/กิจกรรมที่เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

(4) การพัฒนาต่อยอดโครงการ มีดัชนีชี้วัด คือ มีกระบวนการวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน มีการขยายผลโครงการสู่ชุมชนในรูปแบบต่างๆ มีการส่งโครงการที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน ประกวดในระดับต่างๆ

3) การสร้างความเข้มแข็งของทีมงาน คือ มีกระบวนการพัฒนาบุคลากร การสร้างผู้นำร่วมแบบหุ้นส่วน และ การสร้างเครือข่าย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) กระบวนการพัฒนาบุคลากร มีดัชนีชี้วัด คือ มีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม มีการส่งเสริมครูให้จัดทำคู่มือการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน การทำผลงานวิชาการจากการดำเนินงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน และมีการจัดปัจจัยเกื้อหนุนในการปฏิบัติงานของบุคลากร

(2) การสร้างผู้นำร่วม มีดัชนีชี้วัด คือ มีการประชุมร่วมกันเกี่ยวกับวิธีการทำงาน เพื่อให้งานด้านสิ่งแวดล้อมบรรลุตามเป้าหมายที่ร่วมกันกำหนด โดยกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบที่ชัดเจนและให้อิสระในการสร้างสรรค์งาน มีการมอบหมายให้ครูและนักเรียนเป็นวิทยากรบรรยาย/สาธิตแก่ผู้มาดูงานในโครงการ/กิจกรรมที่รับผิดชอบ นอกจากนี้ยังมีการเชิญปราชญ์ในชุมชนมาร่วมเป็นวิทยากรบรรยายแก่ผู้มาศึกษาดูงานและให้ความรู้หรือฝึกนักเรียนปฏิบัติในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและพลังงาน

(3) การสร้างเครือข่ายในชุมชน มีดัชนีชี้วัด คือ มีจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนหรือการรวมกลุ่มชุมชนเพื่อรับซื้อของเก่า มีการจัดตั้งหรือประสานความร่วมมือกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ กลุ่มผักปลอดสารพิษ และกลุ่มอื่นๆ ภายในชุมชน

(4) การขยายผลสู่หน่วยงานอื่น เป็นการขยายโครงการสู่หน่วยงานอื่น ทั้งในรูปแบบที่โรงเรียนจัดการเอง และโครงการความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น เช่น อบจ. นอกจากนี้ยังดำเนินการในรูปการขยายผล การเสนอในรูปการวิจัย และการประชาสัมพันธ์โครงการ

5) การปรับวัฒนธรรมการทำงานของบุคลากรของโรงเรียน ประกอบด้วย การกำหนดวิธีการทำงานร่วมกัน การกำหนดบทบาทผู้เกี่ยวข้องชัดเจน และการดำเนินการที่ต่อเนื่องและยกระดับ โดยทุกคนมีการรับรู้และเข้าใจในวิสัยทัศน์ และเป้าหมายของโรงเรียน มีความชัดเจนในพันธกิจ บทบาท และหน้าที่ของตน มีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และทุ่มเทในการทำงาน

4. ผลที่ติดตามมาจากการเป็นโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน ผลที่ติดตามมามีทั้งผลกระทบทางบวกและผลกระทบทางลบ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ผลกระทบทางบวก คือ ผลดีที่เกิดจากจากการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน โดยมีดัชนีชี้วัดคือ

(1) โรงเรียนมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับและเป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนโดยมีดัชนีชี้วัด คือ โรงเรียนได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน มีหน่วยงานระดับชาติรับรองการเป็นแหล่งเรียนรู้ การได้รับเชิญเป็นวิทยากรบ่อยครั้ง และมีผู้มาศึกษาดูงานจำนวนมาก

(2) เกิดกระบวนการเรียนรู้ของบุคลากรในโรงเรียนและชุมชนโดยผู้บริหารมีความรู้ความเข้าใจ และมีทักษะในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนสามารถพัฒนาต่อยอดโครงการหรือกิจกรรมรวมถึงการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่นได้ ส่วนครูเป็นนักจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน สามารถพัฒนาต่อยอดและถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนและผู้อื่นได้ สำหรับนักเรียนมีพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านการจัดการขยะ สามารถพัฒนาตนเองเป็นวิทยากรเพื่อนำเสนองานรวมถึงการเป็นนักบริการและการมีจิตสาธารณะ บุคลากรอื่นในโรงเรียนเกิดการเรียนรู้ในกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน มีทักษะในการปฏิบัติ สามารถแนะนำนักเรียนและบุคคลอื่นได้ ส่วนผู้ปกครองและชุมชนสามารถคัดแยกขยะในครัวเรือนได้ มีการจัดทำและใช้ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพใช้เอง มีการระดมทุนเพื่อจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนคนเพื่อรับซื้อวัสดุรีไซเคิลจากครัวเรือน

(3) การสนับสนุนจากชุมชนและหน่วยงานอื่น เกิดจากชุมชนรู้สึกพึงพอใจในการดำเนินงานของโรงเรียน จึงมีความรักและผูกพันต่อโรงเรียน ร่วมมือในการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนและกิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ส่วนหน่วยงานอื่นยอมรับในการดำเนินงานของโรงเรียน จึงให้การสนับสนุนงบประมาณ การพาคณะมาศึกษาดูงาน และการกล่าวถึงในทางบวก

2) สำหรับผลกระทบทางลบ เป็นผลที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาซึ่งเป็นผลจากการดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน โดยส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอน และการเรียนของนักเรียนที่เป็นแกนนำ เนื่องจากการมาศึกษาดูงานของหน่วยงาน นอกหรือการไปเป็นวิทยากรและจัดนิทรรศการนอกสถานศึกษา โดยผู้บริหารต้องทำงานนอกเหนือเวลาปกติ ครูต้องเสียเวลาในการสอนตามเวลาปกติ และต้องรับภาระในการจัดสอนซ่อมเสริมนอกเวลาให้กับนักเรียน ทำให้เหนื่อยล้า ส่วนนักเรียนมีบางกิจกรรมที่ไม่ได้ทำร่วมกับเพื่อนในห้องเรียน

ตอนที่สอง การยืนยันความน่าเชื่อถือ

การยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อสรุปเชิงทฤษฎีโดยผู้เชี่ยวชาญ ปรากฏว่าผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดให้ความเห็นสอดคล้อง และมีความเห็นตามข้อเสนอเชิงทฤษฎี โดยผู้เชี่ยวชาญให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในทางบวก คือ ควรมีการเผยแพร่ทฤษฎีในรูปแบบที่คนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ง่าย

ตอนที่สาม การตรวจสอบความเป็นไปได้ของข้อสรุปเชิงทฤษฎี

การตรวจสอบความเป็นไปได้ของข้อสรุปเชิงทฤษฎี ผู้บริหารโรงเรียนแกนนำเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ ให้ความเห็นตรงกันว่า โรงเรียนสามารถบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนได้ตามข้อสรุปเชิงทฤษฎี และข้อสรุปเชิงทฤษฎี มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ส่วนความแตกต่างที่โรงเรียนแกนนำเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมยังไม่ประสบผลสำเร็จตามข้อสรุปเชิงทฤษฎี คือ ไม่มีการจัดทำแผนพัฒนาด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนที่เน้นความยั่งยืน ผู้นำขาดจุดเน้นในการสื่อสารถึงเป้าหมาย วิสัยทัศน์และพันธกิจ ไม่มีการสร้างการมีส่วนร่วมแบบหุ้นส่วน ขาดการส่งเสริมการเรียนรู้แบบพลวัต และขาดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ สำหรับข้อเสนอแนะ ผู้บริหารทุกโรงเรียนที่ตอบแบบสอบถาม ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า ผู้บริหารต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ให้ความสำคัญ ส่งเสริม สนับสนุน กำหนดเป็นแผนในการจัดการเรียนรู้และพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการสื่อสารที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาตามเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของโรงเรียน มีการจัดปัจจัยเกื้อหนุน มีการจูงใจและกระตุ้นอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ในการศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากของโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน ครั้งนี้เป็นการศึกษาที่มีข้อจำกัดเรื่องเวลา สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการนำโมเดลและข้อสรุปเชิงทฤษฎีที่ได้ไปทดสอบ (Verify) กับปรากฏการณ์จริง โดยพัฒนาแบบวัดเชิงปริมาณจากขั้นตอนที่สองและสาม ไปศึกษากับโรงเรียนทั่วไป เพื่อคัดสรรดัชนีที่มีอำนาจในการจำแนกและอธิบายโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน โดยวิธีการทางสถิติเพื่อนำทฤษฎีไปทดสอบในระดับกว้าง อาจจะช่วยให้ทราบว่าคุณสมบัติที่เป็นเงื่อนไข และกระบวนการตัวใดมีอำนาจในการอธิบายโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในบริบทที่แตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยให้เกิดทางเลือกในการนำดัชนีที่มีอำนาจการอธิบายสูง ไปใช้วัดโรงเรียนผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชน ในบริบทที่ต่างกัน

ประโยชน์ของงานวิจัย

1. ประโยชน์โดยภาพรวม คือได้องค์ความรู้ใหม่ในเชิงทฤษฎีจากบริบทแบบไทย ที่จะประโยชน์ในการทำให้การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและชุมชนมีประสิทธิภาพ โดยผู้เชี่ยวชาญให้การยืนยันในความสอดคล้องของข้อสรุปเชิงทฤษฎีและได้รับการตรวจสอบความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จากโรงเรียนเครือข่ายแกนนำด้านสิ่งแวดล้อม

2. ประโยชน์เฉพาะกลุ่ม คือโรงเรียนที่เป็นพื้นที่ศึกษาได้รับการถอดบทเรียน มีการทบทวนหลังการปฏิบัติ เป็นผู้ถูกสัมภาษณ์เชิงลึก และมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลหรือข้อค้นพบของนักวิจัย จึงทำให้เกิดการเรียนรู้จากกระบวนการของการทำวิจัย ทำให้มีการจัดการความรู้และสรุปเป็นชุดความรู้ที่สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานได้ ส่วนโรงเรียนเครือข่ายแกนนำด้านสิ่งแวดล้อม มีการประเมินตนเองจากแบบสอบถามซึ่งมีโครงสร้างตามข้อสรุปเชิงทฤษฎี จึงทำให้ผู้บริหารมีแนวทางในการพัฒนาตนเองและโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จได้ โดยอาศัยกระบวนการหรือเงื่อนไขของโรงเรียนผู้นำดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

- กัญญา โพธิ์วัฒน์. (2548). **ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิต บัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จารีรัตน์ พรแก้ว. (มปป). **การสร้างทฤษฎีฐานราก**. เอกสารประกอบการสอนวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. อุดรธานี.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2552). **แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย**. สืบค้นเมื่อ 4 มีนาคม 2553, จาก : <http://www.onep.go.th/policy/policy1.asp>
- ทวีศักดิ์ นพเกษตร. (2548). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เล่ม 1**. นครราชสีมา : โชคเจริญมาร์เก็ตติ้ง.
- _____, (2549). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เล่ม 2**. นครราชสีมา : โชคเจริญมาร์เก็ตติ้ง.
- Lewin, K. (1951). **Field theory in social science**. New York : Harper & Row.
- Glaser, B. G. and Strauss, A. L. (1967). **The Discovery of Grounded Theory : Strategies for Qualitative Research**. Chicago : Aldine.
- Goulding Christina. (2002). **Grounded Theory : A Practical guide for Management Business and Market Researchers**. London : Sage.
- Yin, R.K. (2003). **Case study research : Design and methods** (3rd ed.). Thousand Oaks, CA : Sage.